

СКАРБНИЦЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ

уроків української літератури, спонукають учнів до прочитання художніх творів та зіставлення з екранізованою версією.

Таким чином, основна проблема вчителя української літератури – це активізувати читацький інтерес учнів, залучити їх до кращих творів художньої літератури, формувати естетичні смаки і культуру поведінки та уподобань. Кіноекранізація – один із дієвих засобів, за допомогою якого вчитель має можливість донести до учнів думку про те, що, читаючи найкращі твори, вони можуть долучитися до вічного й загальнолюдського, того, що хвилює людину впродовж століть, про сподівання, прагнення, побут, звичаї нашого народу, які передані класиками української літератури.

Література:

1. Абрамова Т., Аболіна З., Ляшенко Д. Навчальне кіно. – К. : Радянська школа, 1965. – 196 с.
2. Гансон А. [Монтаж в рамках традицій, или монтаж как ремесло] / А. Гансон // Сними Фильм. – 2010. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://snimifilm.com/statyi/montazh-v-ramkakh-traditsii-ili-montazh-kak-remeslo>
3. Горбан К. Формування читацьких інтересів семикласників активними методами навчання // Allbest. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://knowledge.allbest.ru/pedagogics/3c0a65635a3ac-78b4c53b88521216d36_1.html
4. Гуржій А., Коцур В., Волинський В., Самсонов В. Візуальні та аудіовізуальні засоби навчання: Навчальний посібник. – К., 2003. – 173 с.
5. Концепція мовної освіти. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/13508/
6. Мельничук С. Використання технічних засобів на уроках літератури. – К. : Радянська школа, 1986. – С. 23.
7. Пасічник Є. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. – К. : Ленвіт, 2000. – 384 с.

Рідкоус О. В.*

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ГУМАНІСТИЧНІ ЦІННОСТІ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

У статті проаналізовано ідеї В. О. Сухомлинського щодо формування гуманістичних цінностей сімейного виховання. Надано характеристику системі сімейно-шкільного виховання в Павлівській середній школі.

Сім'я, виховання молодого покоління на засадах гуманізму повинні бути важливою турботою у становленні

* © Рідкоус О. В.

СКАРБНИЦЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ

духовності українського народу й держави, тому велике значення має вивчення і впровадження у практику роботи сучасної школи педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського – новатора-гуманіста, який все життя віддав дітям. Він розробив і впровадив у Павлівській школі систему виховання справжньої людини на засадах гуманізму, демократії, досягнень науки, національної історії й культури, української ментальності в тісному співробітництві сім'ї і школи, тому обрана тема актуальна.

Сучасна теорія й практика сімейного виховання приділяє увагу ідеалам українського виховання, його технології, методам, новітнім перспективам, гуманним цінностям взаємин у сім'ї, основам виховання людяності, духовності, моральності, психолого-педагогічним і соціальним проблемам підготовки молоді до життя, ролі батьків у вихованні дітей. Практична й теоретична педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського потребує осмислення й широкої популяризації в наш час. Чимало робіт вчених і практиків присвячено вивченню і впровадженню педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського про сімейне й сімейно-шкільне виховання (роботи М. Антонця, О. Захаренка, Ж. Омельченко, О. Савченко, М. Стельмаха, О. Сухомлинської та інших).

Актуальність проблеми, недостатній рівень наукової розробки питань, пов'язаних з педагогічною спадщиною, зумовили вибір теми статті.

Мета нашої статті полягає у висвітленні ідей В. О. Сухомлинського щодо сімейного виховання особистості для актуалізації його внеску у розвиток сучасного педагогічного простору.

Гуманістичне виховання у системі роботи В. О. Сухомлинського – одна із складових морального виховання підростаючого покоління. Гуманістична основа у спадщині педагога ґрунтується на положеннях про безумовну цінність людини, її індивідуальну свободу й гідність, на створення умов для всебічного розвитку особистості і щастя кожної дитини. Його педагогічним кредо була безмежна любов до дітей.

Людина починається з сім'ї, яка закладає основи всебічного розвитку особистості. Народження й виховання дитини – це творення майбутньої історії роду, народу, рідної землі. В. О. Сухомлинський

СКАРБНИЦЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ

стверджував, що треба дуже відповідально, людяно, розумно підходити до створення сім'ї, народження дітей, творення Людини: «Чистота, благородство, вірність, відданість любові – це сила, що об'єднує людей у найміцніший, нерозривний осередок – сім'ю» [5, с. 384], тобто сім'я повинна будуватися на гуманістичних цінностях доброти, відповідальності, творчості. Велику увагу Василь Олександрович приділяє поняттю справжньої людської любові: «Людська любов – це союз душі й тіла, розуму й ідеалу, щастя та обов'язку – наймогутніша сила виховання... Найтонше й наймогутніше багатство людського духу – любов – діє на дитину, як музика, як чарівна краса, що полонить душу. Це багатство постійно настроює найчутливішу струну дитячого серця – чутливість до слова, до доброї волі, до ласки й сердечності. Той, чиє дитинство осяяне сонцем любові як невсипущої праці, що взаємно творить щастя, відрізняється винятковою чутливістю й сприйнятливістю до батьківського й материнського слова, до їхньої доброї волі, до повчань і напучень, порад і застережень» [1, с. 164-165].

Василь Сухомлинський – один із небагатьох педагогів, який гостро поставив питання про підготовку молоді до сімейного життя, до майбутніх батьківських обов'язків, бо кожна дитина в майбутньому повинна стати хорошим сім'янином, мудрим і гуманним батьком чи матір'ю, тим самим залишити визначний слід в історії свого народу. Педагог розробив цілу систему гуманного виховання дівчинки – дівчини – жінки – матері і хлопчика – юнака – чоловіка – батька, в основу якої покладені любов, повага, відповідальність, підтримка, допомога, а в центрі уваги – людина добра, мудра, яка поважає і любить людей, вміє працювати творчо на їх благо, виконувати свій обов'язок перед ближніми все життя.

Темі людської любові як високогуманному почуттю, творенню майбутніх чоловіка й жінки, мудрих і відповідальних батьків В. О. Сухомлинський присвятив чимало творів, казок, оповідок, легенд, повчань, порад: «Нам, старшому поколінню, треба навчитися говорити з дітьми і юнацтвом про велике і прекрасне – кохання, шлюб, народження дітей, людську вірність до могили; про смерть і пам'ять серця. Доти, поки ми не навчимо наших дітей чистоти й краси помислів і почуттів,

СКАРБНИЦЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ

невігластво в цій сфері обертається сльозами й горем дітей» [1, с.185]. А до материнського й батьківського обов'язку людину треба готувати чи не з колиски – ось у чому проблема. На думку педагога, повинна бути ціла система моральної, інтелектуальної, трудової, соціальної підготовки молоді до сімейного життя в школі-родині.

Велику увагу вихователі повинні приділяти становленню дівчинки, підготовки її до високої людяної ролі берегині роду, жінки-матері. Звертаючись до дівчат, Василь Сухомлинський радив: «Пам'ятай, що ти людина... На зорі людського життя людина повинна творити духовні сили для мудрої і мужньої людської любові, яку треба пронести через усе життя, зберегти її до могилок і розчарувань... Сама природа наказує вам бути мудрими й мужніми, обачними й обережними, вимогливими і ...не всеїдними» [1, с. 248-249]. Жінка повинна бути високоморальною, культурною, самостійною, гідною високої місії володаря у коханні, у сім'ї, берегинею роду відповідальною за майбутнє, за щастя людей.

Такий же рівень вимоги педагог ставив і перед вихованцем майбутніх чоловіків – людей мужніх, з високим почуттям обов'язку перед родиною, Батьківщиною, гуманних до всіх людей, творців щастя сьогодення й майбутнього: «Ти прийшов у життя для того, щоб, облагороджуючи далі інстинкт продовження роду, внести свою крихту таланту, творчості в цю велику людську красу – любов. Поважай дівчину, бережи її честь, гідність, гордість, незалежність. Дівчина, що пробудила в тебе почуття симпатії може стати твоєю дружиною, матір'ю твоїх дітей. Вона повторює тебе і себе в новому поколінні, і в цьому полягає безсмертя роду людського» [5, с.386].

Для творення щастя близьким людям треба віддавати всі духовні сили, розум, почуття, прагнення, треба працювати все життя.

Василь Олександрович засуджував невірність, безвідповідальність, байдужість, приниження людської гідності, підлість у ставлених взаєминах. «Серцем, почуттям повинні керувати розум, відповідальність, людяність, відданість і повага людини», – говорив він у багатьох порадах для юнаків і дівчат.

Становлення високопорядних ставлених стосунків повинне пройти школу людяності, духовності,

СКАРБНИЦЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ

благородної праці для людей, дружби, взаємодопомоги, відповідальності: «Справжнім громадянином, стійким борцем за високі ідеали стає тільки людина, яка в роки дитинства й отрочтва оволоділа високим мистецтвом людяності, – навчилась бути відданим сином, відданою дочкою для своїх батьків. Відданість – не безмовна покора, а облагороджування взаємовідносин в сім'ї, створення радощів для матері й батька... Благородство в стосунках між хлопцем і дівчиною, чоловіком і дівчиною – це дерево, яке зеленіє тільки тоді, коли його краса живиться глибоким корінням людської гідності, честі, поваги до людей і самого себе, непримиренності до зла, бруду, приниження людської гідності» [3, с. 312-313].

Правильне ставе виховання вирішує половину проблем виховання, становлення справжньої людини. Помилки, недоліки у цьому вихованні огрублюють духовно-психологічні, морально-етичні людські відносини, породжують безвідповідальність, бездумність, егоїзм, байдужість до людей.

У багатьох роботах Василя Сухомлинського підкреслюється велика роль у становленні людини гуманістичних взаємин у сім'ї: між батьками, батьками і дітьми, між старшими і меншими дітьми, між поколіннями. Сімейна етика повинна будуватися на основі любові, людяності, добра, відповідальності, щастя: «...Усе для людини, усе в ім'я людини – принцип глибокого особистого, найпотаємнішого – наших взаємовідносин з тими, кого звела з нами доля, щоб продовжувати рід людський і щось залишити від себе доброго, розумного, людяного на землі. А це добре, розумне, людяне лишається в пам'яті людей найдовше. Збережуть у своїй душі часточку вас найдорожчі для вас люди – наші діти наймогутнішим знаряддям, інструментом виховання дітей ваших є те, щоб найвищу радість, щастя вам, батькові і матері, давало творення добра і щастя для людини, і, насамперед, турбота матері й батька одне про одного, про дідуся і бабусю, про тих, хто дав нам життя і навчив вимовляти перші слова: мамо, тату, сонце, весна. Вітчизна» [1, с. 158-159].

Взаємини батька й матері – не тільки творення власного щастя, а й вирішальний приклад етики людяності для дітей, для інших людей. Ці відносини повинні будуватися на справжній людській любові,

СКАРБНИЦЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ

взаємній повазі гідності людини, взаємних обов'язках, відстримці, відповідальності, на постійному творенні добра і щастя в сім'ї: «Справжня краса взаємовідносин чоловіка і дружини, батька й матері полягає в тому, щоб взаємно творити красу – чоловік творить красу дружини, а дружина – красу чоловіка. Високу мету свого життя вбачайте, в тому, щоб ваші взаємини були постійними, невпинним духовним вдосконаленням... Бережіть у душі дитини віру у високе, ідеальне, непорушне. Якщо ця віра зруйнована, у дитячу душу вривається трагедія, горе» [1, с. 160-161].

У родині повинен бути культ матері -берегині роду, мудрого керманича сім'ї, морального й культурного взірця для інших. Велика гуманна роль і батька у сім'ї як годувальника, оберігає честі, міцності, достоїнства всіх членів родини, людини високого почуття обов'язку, дисципліни, порядності, мудрості. Найголовніше у шлюбі – праця для щастя інших людей, усіх членів родини, далеких і близьких. «Роль батька визначається його відповідальністю. Батько, який уміє бути відповідальним, зобов'язаним, – справжній мужчина, його воля стає силою, здатною дисциплінувати думку, почуття, бажання дітей... Мужність Мужчини, Чоловіка, Батька полягає в умінні захищати, оберігати дітей і дружину. Моральний обов'язок і відповідальність мужчини вимагають від нього годувальником сім'ї. Мати родить і породжує, батько породжує і виражає, продовжує, розвиває себе в сині й дочці, зливаючи своє духовне начало з началом матері» [1, с. 220].

Звідси впливає необхідність мудрої любові батька й матері до дітей, розуміння їх душі й розуму, потреб і можливостей, розумна вимогливість до їх поведінки, усебічного розвитку, виховання людяності, гуманного ставлення до людей. «Підняти сина свого, дочку свою на вершину морального розвитку, дати їм радість творення, радість праці для інших людей – це і є справжня мудрість батьківської любові. Золоті крупинки, вкладені в серце сина, повернуться до вас, дорогий батьку, золотими самородками синівської любові й синівської відданості» [1, с. 147]. Тож батьківська влада повинна заохочувати бути дитину хорошою.

На засадах любові, відданості, людяності, обов'язку, поваги, турботи, співчуття, творення радості, щастя повинні будуватися і ставлення дітей до батьків.

СКАРБНИЦЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ

У зверненні до дітей педагог повчав: «...примушуй себе робити те, що необхідно, треба. Повинно. Ставлення твоє до матері і батька – перша школа честі і гідності» [1, с. 218]. Діти мають розуміти кожний порух серця батьків, уміти приносити їм радість і щастя, підтримувати в невдачах і горі, трудитися на благо родини, турбуватися про батьків усе своє життя.

Не обійшов педагог і помилки у стосунках батьків і дітей: безглузду батьківську любов (замилування, деспотична любов, любов відкупу), егоїзм, самовдоволення, аморальність поведінки, бездумне споживання радощів життя, нелюдність, жорстокість, зраду, байдужість, непорозуміння у взаєминах батьків і дітей, нерозуміння іншого: «...тріщинка у ваших взаєминах – це можуть бути найрізноманітніші тонкощі духовно-психологічних і морально-етичних «вибоїн» на нелегкому шляху подружнього життя й байдужість, коли людина не бачить людини, з якою з'єднала на все життя свою долю; і погано приховане невдоволення одне одним; і та духовна несумісність, коли люди, що зібралися було пройти життєвим шляхом кілька десятиліть, вичерпалися духовно за кілька років й набридли одне одному. Оберігайте свій подружній шлях від цих «вибоїн». Умійте творити велике, безцінне, духовне багатство подружнього життя – взаємну любов – справжню людську любов, любов красиву і благородну, чесну і віддану. Це сонце, що гріє і світить вашим дітям» [1, с. 162-163].

Усі періоди своєї педагогічної діяльності В. О. Сухомлинський ратував за єдність виховного впливу сім'ї і школи, бо батьки і вчителі повинні бути співниками у творенні людини на основі гуманізму: «Для того, щоб людина, яку ми творимо у школі, стала вершиною моральної, інтелектуальної естетичної досконалості, необхідна узгодженість дій усіх скульпторів, що мають доступ до «мармурової брили», необхідна гармонія творення людини... Вам з перших кроків роботи в школі доведеться часто говорити з батьками – і на зборах, і ще більше індивідуально. Ніколи не намагайтесь розподіляти обов'язки: ось за це відповідаєте ви, сім'я, а за це ми – школа» [4, с. 534]. Педагог підкреслював, що без сім'ї немає школи й виховання, вони повинні бути одnodумцями і співтворцями справжньої людини.

СКАРБНИЦЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ

У Павлівській школі з перших днів перебування дитини пробуджували добрі почуття – сердечність, чуйність до внутрішнього світу іншої людини, турботу про навколишній світ, бо першою сходинкою статевого виховання є утвердження у свідомості й діях вихованців головної ідеї гуманізму – людина безцінна й неповторна, і треба все робити для її розвитку, становлення, щастя. У школі здійснювалася цілісна система гуманістичного виховання: бесіди з проблем моралі, етики, психології спілкування, поради, заповіді («10 не можна», «9 негідних речей», «Хрестоматія з етики», «Хрестоматія про добро і зло в житті», казки, легенди, притчі та інші), система гуманістичних взаємин між хлопчиками й дівчатками, юнаками й дівчатами (товаришування, дружба, свята дівчат, хлопців; розподіл обов'язків, турбота, змагання, творчі й технічні гуртки, походи, спільна праця на благо інших, школи, суспільства); розумна влада і приклад вихователя-друга, порадника, помічника, розрадника у скрутні моменти життя. В. О. Сухомлинський відмічає: «Виховання моральної культури, духовно-психологічних відносин потребує вдумливих повчань. Директор школи, класний керівник, учителі, які мають життєвий досвід, проводять з юнаками і дівчатами бесіди про шлюб і сім'ю, про виховання дітей. Під час розмов про честь сім'ї торкаємось і таких прозаїчних речей, як матеріальні умови створення сім'ї, набуття спеціальності, сімейний бюджет, взаємовідносини молоді сім'ї з сім'єю батьків. Розумні повчання допомагають юнакам і дівчатам глибше осмислити взаємозв'язок духовно-психологічних і морально-естетичних відносин з працею, побутом, усіма «дрібницями» сімейного життя» [2, с. 158].

Були розроблені десятки циклів бесід, частина з них проводилася окремо для хлопців і для дівчат. Це досвід Павлівської школи ще 40-50 років ХХ століття, коли в масовій школі не було й мови про подібне. На жаль, і в сучасній школі система підготовки до сімейного життя учнів на недостатньому рівні.

Гуманна система підготовки дітей до самостійного життя обов'язково включала різноманітні види взаємодії, а головне – праці на благо людей: Сад матері, дерева пам'яті і дружби, сад матері героїв, дерева батька, бабусі, дідуся, троянди для батьків, свята квітів, осіннє свято винограду (виноград, вирощений дитиною, відносять рідним, одному, старим, бо «творення радості для

СКАРБНИЦЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ
людей безмежне».

Кожен учень мав свого підшефного: чи меншу дитину, чи одну стару людину, чи нужденну, бо «людина починається з турботи, хвилювання, допомоги іншій людині». Особлива турбота про важких дітей, сиріт, обділених батьківською любов'ю: « Їм, важким дітям, не вистачає головного – турботи, ласки, доброти. Дайте їм це – і вони перестануть бути важкими» [1, с. 64].

Гуманний підхід був у Павлиській школі й до спілкування, союзу з батьками. Завдання – створити єдиний сімейно-шкільний (родинно-шкільний) колектив для реалізації творення з кожної дитини справжньої людини. По-перше, «самі діти є величезною виховуючою силою для дорослих. Справді, у домі, де є діти, для педагогів відкривається благодійна можливість формувати осередок моральної чистоти, благородства, духовного багатства, сердечного людських стосунків. Якщо з допомогою школи в молодій сім'ї закладено міцні основи високої педагогічної культури сімейно-шкільного виховання, дитина здатна творити чудеса: вона не допустить, щоб батько став п'яницею, утримає батьків від грубого слова, сварок. Ось чому, думається, найважливішим завданням педагогів є навчання батьків того, як виховувати дітей» [1, с. 235-236]. По-друге, була створена і працювала школа для батьків різного віку дітей, від молодого подружжя до батьків випускників школи, окрема група для батьків, діти яких мали якісь недоліки у фізичному і психічному розвитку. Заняття у кожній групі проводились двічі на місяць по півтори години. На них не проголошувались лозунги й заклики, а давались ділові поради батькам. Так на заняттях молодят-майбутніх батьків розмова велась про культуру взаємовідносин подружжя, про вміння людини керувати своїми бажаннями, пристосовуючи і узгоджуючи їх із бажаннями інших людей. Василь Олександрович вірив, що «якщо уважно проаналізувати те, що в життєвому плаванні зветься щастям і нещастям, удачею і невдачею, духовним багатством, яке створюється удвох, а потім і сімейним колективом – усе це ґрунтується на культурі людських відносин. Оберігаючи недоторканість інтимного світу людей, ми разом з тим торкаємось найзаповітніших, можна сказати, куточків людських сердець» [1, с. 236-237].

На заняттях батьків майбутніх старшокласників розглядалися теми: «Батько і син», «Мати і дочка»,

СКАРБНИЦЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ

«Сім'я як школа людських стосунків», «Перші норми моральної культури дітей», «Праця – основа культури дітей» тощо. Крім занять батьківської школи проводилась й інша робота з сім'єю: збори, індивідуальні бесіди (особливо з важкими сім'ями: В. О. Сухомлинський вірив, що немає батьків невинних, у душі яких не залишилось доброї іскри), консультації, спільні свята школи й сім'ї (8 Березня, свято врожаю, свято матері, свято батька, свято книжки і т.п.), відвідування сімей вчителями, включення батьків в усі аспекти життя школи, шефство батьків над важкими дітьми й сім'ями. Таким чином створювався єдиний виховний колектив «сім'я-школа», головною метою якого – радість і щастя кожної дитини і родини. Через усі зустрічі з батьками проводилась ідея творення людини, пробуджувалося в батьків почуття гордості й відповідальності за творення найпрекраснішого, найблагодійнішого на землі. Батьківська педагогіка розкривалась як «праця, наука, майстерність і творчість». Негативні явища в сім'ї не виставлялися на загальний огляд, не «вивертали душі» таких сімей, не принижувалася людська гідність, а проводилась кропітка індивідуальна робота, людяна допомога такій дитині й сім'ї.

І, як висновок, слова В. О. Сухомлинського: «Оптимізм, віра дитини в свої сили – це така міцна нитка, яка пов'язує школу і сім'ю; це магніт, що приваблює матір і батька до школи. Зруйнувати оптимістичне світосприймання дитини – це означає, що між школою і сім'єю споруджена кам'яна стіна» [4, с. 549]. Таким чином, вважаємо, що ідеї В.С.Сухомлинського про гуманістичні цінності сімейного виховання є сучасними й ефективними в системі сімейно-шкільного виховання.

Література:

1. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад.школа, 1978. – 263 с.
2. Сухомлинський В. О. Моральні заповіді дитинства і юності/ В. О. Сухомлинський. – К. : Рад.школа, 1966. – 232 с.
3. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський.// Вибр. твори: в 5 т. – К. : Рад.школа, 1977. – Т. 3. – С. 283-567.
4. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю/ В. О. Сухомлинський.// Вибр. твори: в 5 т. – К. : Рад.школа, 1976. – Т. 2. – С. 149-409.
5. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину/ В. О. Сухомлинський.// Вибр. твори: в 5 т. – К. : Рад.школа, 1976. – Т. 2. – С. 149-409.